

Артуром Блументалем з Гарвардського університету на породження та запам'ятовування речень (прийом «Відтворення з підказкою» («prompted recall»)), який дає нам підставу говорити про те, що речення запам'ятовуються, найімовірніше, у формі своїх глибинних, а не поверхневих структур. Це дає підтвердження тому, що безпосередня пам'ять обмежує здатність дитини відтворювати і розпізнавати форму речень. У рамках такої парадигми Міллер і Хомський довели, що короточасна пам'ять дає можливість тільки кількісно обробляти поверхневу структуру речення, яке потім посилається у велике сховище пам'яті. Там, де вже не панує необхідність швидко стирати інформацію, виділяються глибинна структура і відповідна семантична інтерпретація. Лінгвістичне підтвердження цьому ми убачаємо в тому факті, що синтаксичні структури на поверхневому рівні менш складні, ніж ті ж структури на глибинному рівні [2,3,5].

Отже, можна зробити висновок, що породження та відтворення мовленнєвого висловлювання, як і вся мовленнєва діяльність у всіх її видах, реалізується за допомогою складного механізму психічної діяльності дитини. Процеси внутрішнього програмування, осмислення, утримання в пам'яті служать тими внутрішніми механізмами, за допомогою яких, у свою чергу, здійснюється дія основного операційного механізму мови, який Н.І.Жінкін визначив як єдність двох ланок – механізму складання слів із елементів та складання фраз-повідомлень із слів. Аналіз наукової літератури переконливо довів, що психологічні та мовленнєві механізми є складним багатоланковим утворенням, кожен з яких тісно пов'язан з іншими [1,4,5,6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зимняя И. А. Лингвopsихология речевой деятельности. - М.: Московский психолого-социальный институт, Воронеж: НПО «МОДЭК», 2001. - 432 с.
2. Глухов В.П., Ковшиков В.А. Психолінгвістика. Теория речевой деятельности. М.: Изд-во: АСТ, 2007. – 318 с.
3. Корнев А. Н. Основы логопатологии детского возраста: клинические психологические аспекты. - СПб.: Речь, 2006. - 380 с: ил.
4. Леонтьев А. А. Психолінгвістические единицы и порождение речевого высказывания. М., 1969.
5. Лурия А. Р. Высшие корковые функции человека. - М., 1969.
6. Слобин Д. Грин Дж. Психолінгвістика. - Перевод с английского Е. И. Негневицкой/ Под общей редакцией и с предисловием доктора филологических наук А. А. Леонтьева. - М.: Прогресс, 1976. - 336 с.

УДК 159.9.: 343. 985. (075.8)

РОЗВИТОК МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ЗДОРОВ'Я

Супрун Д.М.

кандидат психологічних наук, доцент
Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М. П. Драгоманова

Висвітлено аспекти вдосконалення мотивації збереження психологічного здоров'я. Аналізуються практичні результати психологічного діагностування людини, яка прагне стати здоровою.

Высветлены аспекты совершенствования мотивации сохранения психологического здоровья. Проанализированы практические результаты психологической диагностики человека, который стремится стать здоровым.

The questions of the improving motivation of psychological health-saving are viewed. The practical results of psychological diagnostic of human being who want to be a healthy person are analyzed.

Ключові слова: психологічне здоров'я, мотивація збереження психологічного здоров'я, психологічний фактор, мотиваційна сфера.

Ключевые слова: психологическое здоровье, мотивация сохранения психологического здоровья, психологический фактор, мотивационная сфера.

Keywords: psychological health, motivation of psychological health preservation, psychological factor, motivational sphere.

Психологічне здоров'я людини – це наявність в її психіці активних і пасивних залежних патернів, що постійно генерують позитивний психоенергетичний потенціал, який забезпечує усвідомлене позитивне сприйняття навколишнього світу, гармонію з ним і з собою, особистісний оптимізм та задоволення від життя [1]. Саме психологічне здоров'я людини є необхідною умовою її ефективної діяльності загалом і професійної зокрема. Останнім часом констатується різке погіршення здоров'я населення України. Не є виключенням працівники ОВС. Стан здоров'я як фізичного, так і психологічного більшості представників міліції не відповідає професійним вимогам, стає перешкодою на шляху реалізації їхніх здібностей та можливостей. У зв'язку з цим постали нові проблеми психологічного забезпечення збереження і зміцнення здоров'я працівників ОВС, що сприятиме удосконаленню загального та професійного розвитку. Повсякденна професійна діяльність працівника ОВС знаходиться під впливом різнобічної й тривалої дії несприятливих соціальних, психологічних, економічних та інших чинників, що зумовлює виникнення високої нервово-психічної напруги. Це, в свою чергу, сприяє розвитку негативних проявів поведінки, що відображаються і на професійній діяльності.

На основі аналізу та узагальнення науково-теоретичних джерел з проблеми дослідження визначено основні концептуальні підходи до вивчення мотивації збереження і зміцнення здоров'я у працівників органів внутрішніх справ. З огляду на соціальну значимість і складність професійної діяльності встановлено, що особливого значення набула проблематика розвитку відповідної мотивації у керівників ОВС. Представлені в науково-теоретичній та методичній літературі дані засвідчують певну фрагментарність щодо вивчення розвитку мотивації збереження здоров'я у працівників ОВС, в тому числі і їх керівного складу. Світовий і вітчизняний досвід вивчення проблеми свідчить про те, що мотивація збереження здоров'я, основні підходи до вивчення впливу психологічних, правових і соціальних факторів на стан здоров'я та на ставлення до нього керівників ОВС досліджені недостатньо.

Звертаючись до загальних здоровотворчих факторів, відмітимо, що з'являються наступні загальні причини погіршення здоров'я: екологічна криза (аналізуючи сучасну екологічну ситуацію, мусимо визнати, що територія України залишається зоною екологічного лиха); психоемоційний стрес; відхилення в режимі дня і способі життя (гіподинамія, недосипання, скорочення тривалості перебування на свіжому повітрі, порушення гігієнічних вимог тощо). Ці чинники, на думку С.І. Яковенка, доповнюють і підсилюють один одного і в сукупності призводять до погіршення здоров'я людини та зниження її адаптаційного потенціалу [1].

Такий розподіл факторів, що впливають на здоров'я, характеризує в більшій мірі медико-соціальний підхід до проблеми. З психологічної ж точки зору, кожен із перерахованих агентів впливу (виключаючи спадковість) є зовнішнім вираженням, результатом тих цінностей, уявлень, установок і стереотипів, що домінують в суспільстві загалом та у конкретній людини зокрема. Особливості внутрішнього життя людини, що впливають на її здоров'я, називають *психологічними факторами здоров'я*. У межах психологічної парадигми феномену людини, як вказує І.І. Беляєв, ведеться полеміка про взаємозв'язок особистісного розвитку та показника його нормальної реалізації, що відображається поняттям "*психологічне здоров'я*", яке визначається як показник нормального розвитку особистості, найбільш адекватна міра індивідуального і суспільного добробуту, продукт творчої самореалізації, самовираження, саморозвитку (А. Маслоу), як особистісна зрілість, як інтегративний показник життєво важливих функцій особистості людини, зокрема сім'ї і роботи, міра творчості особистості, фактор соціальної "успішності", сенс життя (В. Франкл) [2]. Тож можна визначити, що психологічне здоров'я керівника ОВС – це система якісних характеристик індивідуального розвитку у різних сферах діяльності, котра розкривається через особливості індивідуально-психологічних властивостей індивіда, взаємин з соціумом, процесів саморегуляції й саморозвитку, реалізації актуальних проблем як в особистому, так і в професійному житті.

Психологічне здоров'я залежить від таких особистісних характеристик, як емоційно-вольова і мотиваційна, від розвитку самосвідомості, усвідомлення цінностей для особистого здоров'я та здорового способу життя. *Психологічне здоров'я* – це стан загального духовного комфорту, що забезпечує адекватну поведінкову реакцію. Психологічне та духовне здоров'я посиляється на розум, інтелект, емоції (психологічний добробут, рівні тривоги та депресії, контроль емоцій та поведінки, пізнавальні функції). До компонентів духовного здоров'я відноситься моральне здоров'я – комплекс емоційно-вольових та мотиваційних якостей особистості, система цінностей, установок та мотивів поведінки людини в суспільстві. Моральне здоров'я визначає духовність людини. Як говорили греки: «У здоровому тілі - здоровий дух» (*Mens sana in corpore est*).

Аналіз результатів наукових досліджень стосовно збереження психологічного здоров'я особистості розглядається у двох аспектах: збереження психологічного здоров'я самого керівника та безпосереднє відображення цього аспекта на ставленні до психологічного здоров'я підлеглих. А. Маслоу головною характеристикою психологічного здоров'я особистості вважав потяг до самоактуалізації, самовираження, розкриття потенцій до творчості та любові, в основі яких лежить гуманістична потреба приносити людям добро. Він характеризував психологічно здорову людину, перш за все, як людину щасливу, яка живе у гармонії сама з собою, не відчуває внутрішнього розладу, здатну захищатись, але першою не нападати ні на кого [2].

У результаті системного аналізу означеної проблеми розкрито сутність і структуру мотивації збереження здоров'я керівників ОВС. Установлено, що мотив збереження психологічного здоров'я формується, якщо у розпорядженні керівника ОВС є необхідний набір цінностей, що відповідає соціально обумовленим потребам людини. Отже, *мотивація збереження психологічного здоров'я* керівника ОВС – це система ціннісних орієнтацій, внутрішніх спонук до збереження, відновлення і зміцнення психологічного здоров'я, це бажання зберегти та покращити даний природою потенціал через дотримання норм здорового способу життя, який сучасна психологічна наука розглядає як оптимально-виважений стиль поведінки людини, спрямований на збереження та покращення психологічного здоров'я, метою якого є задоволення психологічних, соціальних та біологічних потреб і прагнень особистості.

Отже, на належний стан психологічного здоров'я вказують такі ознаки: прагнення до гармонічного буття та здоров'я, до щирих та гармонійних міжособистісних відносин, до нового, до високої мети, природна симпатія та довіра до людей, чесність, неупередженість, доброзичливість, інтерес до об'єктів, які не пов'язані прямо з задоволенням будь-яких потреб, автономність, аутосимпатія, добре усвідомлена позитивна Я-концепція, здатність до саморозкриття [3].

Сучасна наука містить наступні характеристики щодо оцінки психологічного здоров'я керівника ОВС: розвиток корисних знань і навичок; позитивне ставлення до фахової праці; наявність позитивно орієнтованих життєвих планів; прояви колективізму; адекватне ставлення до впливів вищого керівництва; критичність, здатність правильно оцінювати інших; самокритичність, самоконтроль, самоаналіз; здатність до співпраці; зовнішня культура поведінки тощо [1].

Отже, мотивація збереження психологічного здоров'я керівників міліції тісно пов'язана із такими особистісними характеристиками, як адекватна самооцінка, позитивне самовизначення, самосвідомість, самоаналіз, соціальні цінності, спрямованість на справу, креативність, соціальна адаптованість, саморегуляція. На цій основі розроблено критеріальну базу, яка уможливорює діагностику стану сформованості досліджуваної мотивації. До критеріїв оцінки рівня мотивації

збереження психологічного здоров'я керівників ОВС доцільно віднести: критерій потреб і ваблень (показники самоактуалізації та генералізації очікувань), ціннісний критерій (показники ціннісних та особистісних орієнтацій), особистісний критерій (показники провідних тенденцій) та поведінковий критерій (показник, що містить сукупність умінь та навичок практичного вирішення завдань щодо збереження здоров'я керівників ОВС).

З метою дослідження стану сформованості мотивації збереження психологічного здоров'я у керівників ОВС та визначення його рівня у означеній категорії працівників за розробленими критеріями нами був вдосконалений алгоритм проведення психологічної діагностики зазначеної мотивації.

Результати дослідження засвідчують, що у частини керівників ОВС (22,9% обстежених) практично відсутня мотивація збереження психологічного здоров'я: байдуже ставляться до збереження власного здоров'я, не виявляють інтересу до збереження здоров'я підлеглих, не вважають за доцільне відмовлятися від шкідливих для здоров'я звичок тощо. Незначній частині (24,4%) керівників властивий високий рівень розвитку зазначеної мотивації. Установлено, що несформованість мотивації (або ж низький її рівень) і негативне (байдуже) ставлення особистості (керівника) до свого психологічного здоров'я мають стійкий і системний характер, що негативно впливає на їх працездатність та професійну діяльність.

З огляду на проведену роботу, висвітлену у попередніх публікаціях, можемо стверджувати, що стан сформованості мотивації збереження психологічного здоров'я керівників ОВС знаходиться на недостатньому її рівні розвитку. Такий висновок спонукав нас до визначення шляхів спеціально спрямованої психологічної роботи з формування зазначеної мотивації у керівників ОВС, що забезпечує безперервність процесу самоактуалізаційного зростання. [3]

Такий висновок спонукав до визначення шляхів психокорекційної роботи з розвитку зазначеної мотивації у керівників ОВС: було розроблено тренінгову програму "Розвиток мотивації збереження психологічного здоров'я керівників ОВС", яка побудована з урахуванням особливостей професійної діяльності керівного складу ОВС та особливостей їх ставлення до збереження психологічного здоров'я.

Запропонована програма спрямована на розвиток мотивації збереження психологічного здоров'я у керівного складу ОВС: розширює їх уявлення про свої можливості, що спонукає до розкриття творчого потенціалу особистості; зникають (або ж зменшуються) симптоми тривожності; формується система переконань і ціннісних орієнтацій; з'являється впевненість у власній позиції, бажання покращити своє здоров'я, зміцнити духовні і фізичні сили.

Встановлено, що в результаті формуючого експерименту в учасників ЕГ розвинулась здатність до рефлексії, зросла глибина уявлень про себе, їх узагальненість та різноманітність. Прогресивною ознакою мотиваційного аспекту життєвого самовизначення учасників ЕГ стала нагальна потреба проявляти власну активність у визначенні свого місця в суспільстві, домінування мотиву досягнення, спрямованості на успіх в усіх аспектах життєдіяльності, зокрема, у дотриманні здорового способу життя.

У цілому доведено ефективність апробованої програми тренінгових занять, що сприяє формуванню уявлення про себе як про здорову особистість, стимулюванню до дотримання здорового способу життя та розвитку мотивації збереження всіх складових здоров'я. Це підтверджується зростанням прагнення керівників ОВС до саморозвитку, самовдосконалення, самоактуалізації та усвідомлення власного вибору, зосередженості на меті, подолання труднощів, розвитку емоційної стійкості, формування належної самооцінки, позитивного самосприйняття та ціннісних орієнтацій, об'єктуванню актуальних потреб з метою визначення життєвих планів щодо збереження психологічного здоров'я. Означений розвиток відбувався за нижче висвітлених психологічних умов, які дотримувалися (реалізувалися) протягом дослідження.

Психологічне здоров'я значною мірою зумовлює потреби людини, психологічні установки, життєві цілі, що визначають її мотивацію. Одним із завдань керівника ОВС є збереження і розвиток мотивації до зміцнення як власного психологічного здоров'я, так і психологічного здоров'я підлеглих, підвищення психологічної підготовленості – суттєвої умови покращення якості життя та праці, виконання поставлених завдань, реалізації ідей та рішень. Втілення в життя цього завдання буде сприяти виробленню у кожного керівника міліції потреби до пізнання сутності психологічного здоров'я. Результативність зазначеного пізнання буде належною лише за умови дотримання наступних психологічних умов:

- стимулювання самопізнання, формування адекватної самооцінки та позитивного самосприйняття керівників ОВС;
- подолання психологічних захистів та бар'єрів, зменшення симптомів тривожності; формування системи знань, умінь, навичок як базису для розвитку мотивації збереження здоров'я у керівників ОВС;
- формування системи переконань і ціннісних орієнтацій у керівників ОВС стосовно здорового способу життя;
- сприяння самоактуалізації як основній передумові розвитку мотивації збереження здоров'я у керівників ОВС [3].

Запропоновані психологічні умови спрямовані на розвиток мотивації збереження психологічного здоров'я у керівного складу ОВС: розширює їх уявлення про свої можливості, що спонукає до розкриття творчого потенціалу особистості; зникають (або ж зменшуються) симптоми тривожності; формується система переконань і ціннісних орієнтацій; з'являється впевненість у власній позиції, бажання покращити своє здоров'я, зміцнити духовні і фізичні сили.

Отже, розвиток мотиваційної сфери керівників ОВС є передумовою для самовизначення, самореалізації особистості. Він активізує сукупність настанов щодо цінностей життя, праці, інших людей, самого себе та власного психологічного здоров'я.

Водночас проведене дослідження не вичерпує усі аспекти проблеми, що вивчалися. Зокрема подальшої розробки вимагають питання вивчення психологічних механізмів підтримання умінь і навичок здорового способу життя впродовж усієї професійної кар'єри керівників ОВС, а також розробки психологічних методів навчання і виховання відповідної мотивації у власних підлеглих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Барко В. І. Психолого-педагогічна діагностика творчого потенціалу особистості: [Методичні рекомендації для практикуючих психологів] / Барко В. І., Панок В. Г., Лазаревський С. В. – Київ – Тернопіль: Видавничий відділ ТЕІПО, 2000. – 300 с.
2. Маслоу А. Самоактуалізація личности и образование : [монографія] / Маслоу А. – Київ-Донецк : ДГУ, 1994. – 233 с.
3. Супрун Д. М. Формування у керівників органів внутрішніх справ мотивації збереження здоров'я / Д. М. Супрун // Вісник Академії управління МВС. – 2010. – № 4. – С. 257–263.
4. Cecil H. Patterson and C. Edward Watkins, Jr. "Theories of Psychotherapy", 5th ed., New York: Holt, Rinehart and Winston, 1997. – 169 p.
5. Heider F. The Psychology of Interpersonal Relations. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1958. – 179 p.

УДК: 376-056.36:316.614

**СОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ВАДАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ
НА ЕТАПІ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ В СПЕЦІАЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

Татьянчикова І.В.

кандидат педагогічних наук, доцент
Донбаський державний педагогічний університет

Стаття присвячена особливостям соціалізації дітей з вадами інтелектуального розвитку на етапі індивідуалізації в спеціальному навчальному закладі. Представлені характеристики їх самосвідомості і самооцінки, які були обрані за предмет вивчення в якості основних показників, що розглядаються як можливі чинники забезпечення індивідуалізації дітей в межах спеціального навчального закладу.

Статья посвящена особенностям социализации детей с нарушениями интеллектуального развития на этапе индивидуализации в специальном учебном заведении. Представлены характеристики их самосознания и самооценки, взятых за предмет изучения в качестве основных показателей, которые рассматриваются как возможные факторы обеспечения индивидуализации детей в условиях специального учебного заведения.

The article is dedicated to features of socialization children with intellectual disabilities at the stage of individualization in special educational institution. Presents the characteristics of their consciousness and self-concept, taken for the subject matter as the main indicators, which are considered as possible factors ensure individualization of children in special educational institution.

Ключові слова: соціалізація, стадія індивідуалізації, самосвідомість, самооцінка, рівень домагань.

Ключевые слова: социализация, стадия индивидуализации, самосознание, самооценка, уровень притязаний.

Key words: socialization, stage of individualization, consciousness, self-concept, level of claims.

Процес індивідуалізації особистості відіграє важливу роль у соціалізації. Суть індивідуалізації полягає в усвідомлюванні дитиною своїх особливостей (розумових, психічних, фізичних) і можливостей (здібностей, інтересів, нахилів, здатності до навчання, праці та ін.) при критичному ставленні до суспільних норм поведінки. При цьому дитина, у якій активно формується самосвідомість, намагається виділити себе серед інших, зосереджуючи увагу на своєму особливому, неповторному.

Стадія індивідуалізації припадає щонайбільше на підлітковий, а також на юнацький вік. Підлітковий вік характеризується наявністю суперечливих тенденцій соціального й особистісного в розвитку дитини. Головним стає її вихід на якісно нову соціальну позицію, в якій відбувається становлення свідомого ставлення до себе як до члена суспільства, усвідомлення себе особистістю, починає формуватися соціальна свідомість, уявлення і переконання щодо людських відносин. Все це, безумовно, впливає на перебіг соціалізації підлітка яка здійснюється від усвідомлення «...своїх соціальних можливостей через становлення особистісних новоутворень, до прояву, зміцнення, якісної зміни соціальної позиції в результаті власної творчої діяльності» [1, с.216].

За предмет вивчення особливостей соціалізації учнів з інтелектуальними вадами на стадії індивідуалізації ми обрали вивчення самосвідомості і самооцінки, а також їхніх психофізичних можливостей і індивідуальних особливостей. В межах даної статті представлені особливості самосвідомості і самооцінки школярів.

Слід зазначити, що соціалізація відбувається в результаті усвідомлення підлітком своїх соціальних можливостей, через становлення особистісних якостей в процесі власної творчої діяльності. У психічному плані свідомість виступає як процес усвідомлення людиною навколишнього світу і себе, свого процесу пізнання, своєї діяльності. Самосвідомість об'єднує емоційну і когнітивну сфери, особистісне відношення, інтелектуальну оцінку, «афект і інтелект», тому її вивчення дозволяє дати цілісний, комплексний аналіз розвитку розумово відсталого дитини. Образ «Я» стає одним з самих значущих об'єктів для індивіда. І чим вище інтелект людини, тим більш розгорнутий і диференційований її образ «Я», тим більше розвинена вона як особистість і тим складніше і різноманітніше її відношення до себе. Отже, усвідомлення залежить від досвіду особистості, тобто є важливою умовою і одним з етапів набуття досвіду. При цьому усвідомленість діяльності учня – передумова його самостійності, використання набутих знань, умінь і навичок на практиці.

Вивчення самосвідомості учнів з інтелектуальними вадами здійснювалось на підставі опитування, яке проводилося